

demOS

Jaargang 20
Januari 2004

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

1

NIDI

inhoud

- 1 Scheuren in het contract tussen generaties
- 4 Demodata
- 5 Wereldbevolkingsrapport 2003
- 6 Demodata
- 7 Demodata

Scheuren in het contract tussen generaties

Over langer doorwerken en solidariteit

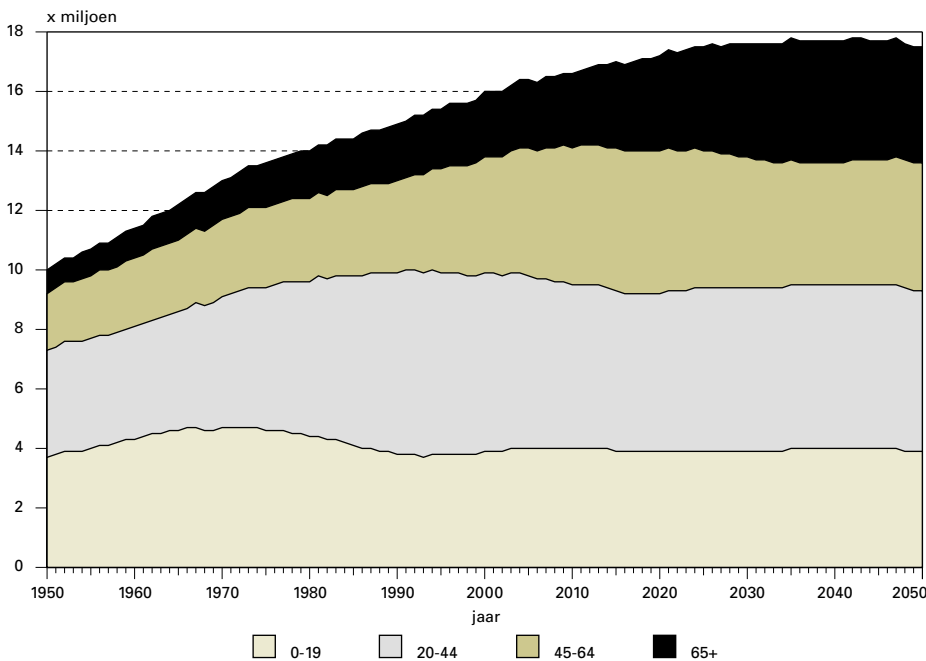
HARRY VAN DALEN EN KÈNE HENKENS

Het kabinet Balkenende wil dat werknemers later met pensioen gaan om de kosten van de vergrijzing op te vangen. Voor de Taskforce 'Ouderen en Arbeid' onderzocht het NIDI hoe de Nederlandse bevolking aankijkt tegen de houdbaarheid van de AOW, maatregelen om die betaalbaar te houden en de 'sense of urgency' dat langer werken in de toekomst ook echt nodig zal zijn. Opvallendste uitkomsten zijn de tegengestelde verwachtingen bij jong en oud over de houdbaarheid van de AOW.

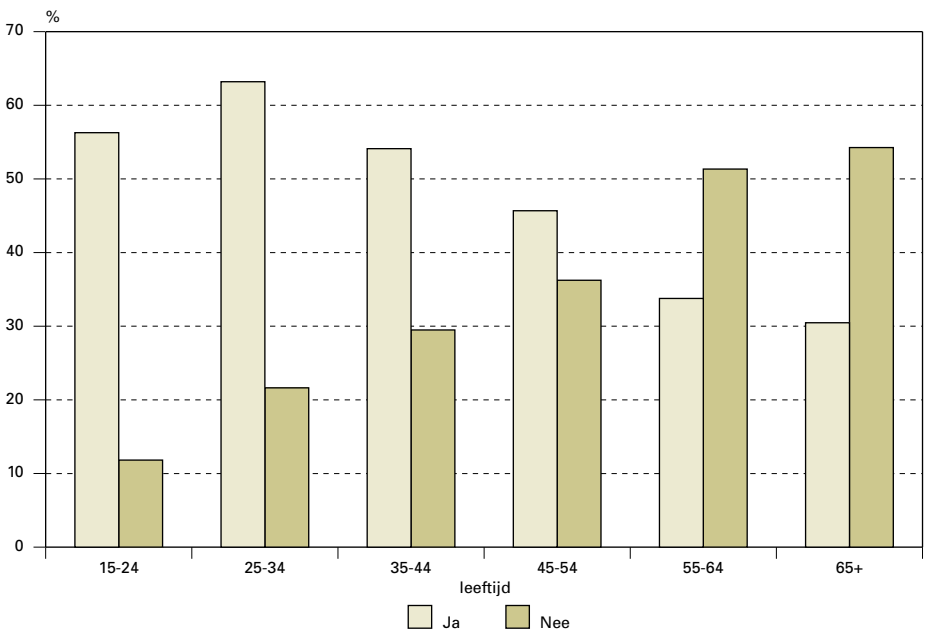
De plaat is al redelijk grijs gedraaid, maar het vergrijzingsverhaal zal nog decennia actueel blijven op het Binnenhof. Nederland zal, net als alle andere Europese landen, te maken krijgen met een onvermijdelijke veroudering van de bevolking. Eind jaren zestig zette de vergrijzing in, een gevolg van het afnemend kindertal en de toegenomen levensverwachting, en die ontwikkeling laat zijn sporen in het heden achter in de samenstelling van de bevolking. De sterkste vergrijzingsgolf staat ons evenwel nog te wachten. Het aandeel 65-plussers, dat momenteel 14 procent bedraagt, zal de komende decennia toenemen tot een maximum van 25 procent rond 2040. Figuur 1 geeft een beeld van de bevolkingsontwikkeling tot 2050. Terwijl de omvang van de totale bevolking de komende jaren nog verder zal toenemen, stabiliseert die van de beroepsgeschikte bevolking (de leeftijdsgroep 20-64 jaar). De omvang van deze groep bedraagt momenteel 9,9 miljoen. Dit aantal zal nog licht toenemen tot circa 10,3 miljoen in 2011, waarna een geleidelijke daling zal optreden. Dit betekent dat bij gelijkblijvende arbeidsdeelname het totale arbeidsaanbod in Nederland zal gaan afnemen.

Tegen deze achtergrond is het logisch dat tal van adviesorganen en maatschappelijke organisaties ervoor pleiten om de oudere werknemer productiever en actiever te maken. In een vergrijzende samenleving snijdt het mes van een hogere participatie van de oudere werknemer immers aan twee kanten: (1) de (inkomens)basis waarop sociale verzekeringsarrangementen drijven wordt vergroot en (2) het bestand van gepensioneerden wordt kleiner.

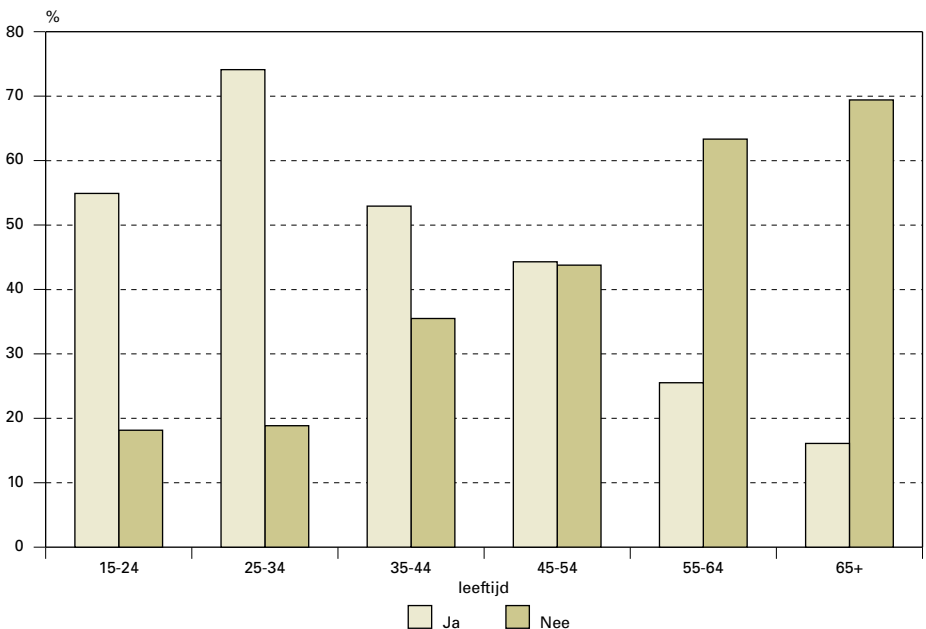
Figuur 1. Bevolking van Nederland naar leeftijd, 1950-2050

Figuur 2. Verwachting van een AOW-crisis

Figuur 3. Verwachting forse verlaging AOW-uitkering

De noodzaak om werknemers langer te laten doorwerken heeft natuurlijk ook te maken met de situatie op een vergrijzende arbeidsmarkt. Wanneer de aanwas van jongeren terugloopt, wordt de groep van werkenden waaruit werkgevers kunnen kiezen kleiner en moeten werkgevers de nodige creativiteit aan de dag leggen om én werknemers te binden en flexibel te houden zodat zij nieuwe taken aankunnen én werknemers te zoeken.

Het onderkennen van de macro-economische problemen die verbonden zijn aan de vergrijzing is voor beleidsmakers en adviseurs wellicht een makkelijker opgave dan voor de mensen om wie het gaat: werknemers, werkgevers en gepensioneerden. Het ontwarren en voorspellen van de gevolgen van vergrijzing is welhaast een onmogelijke opgave. Beleid dat van bovenaf wordt opgelegd kan daarom snel worden uitgelegd als bevoogdend of als een overval. Het beleid kan daarom aan kracht winnen indien burgers begrijpen waarom het gaat, welke afwegingen worden gemaakt en of de gemaakte keuzes ook geloofwaardig zijn. Indien de percepties van burgers gebaseerd zijn op verkeerde veronderstellingen dan ligt hier een wezenlijke taak voor regering en betrokken partijen.

Voorzien burgers een AOW-crisis?

Of mensen doorhebben welke ontwikkelingen hen als gevolg van de vergrijzing te wachten staan valt moeilijk te achterhalen. Door de mening rond de toekomst van de AOW te peilen is er op deze indirecte wijze enige informatie boven tafel te krijgen. De AOW is immers een pensioenregeling die is gebaseerd op het omslagstelsel. De werkenden van nu betalen voor de ouderen van nu. Door deze financieringsconstructie is de AOW-premie en mogelijk ook de AOW-uitkering sterk afhankelijk van de ontwikkeling van de leeftijdssamenstelling van de bevolking. Uit het onderzoek blijkt dat praktisch de helft van de respondenten (48 procent) pessimistisch is over de houdbaarheid van de AOW in de komende 10-15 jaar; 35 procent is optimistisch (zie tabel 1). Velen zijn dus redelijk doordrongen van de ernst van de gevolgen van vergrijzing. Niet iedereen schat de kans echter even hoog in dat een mogelijke AOW-crisis leidt tot een forse verlaging van de AOW-uitkering: 46 procent denkt dat de uitkering wordt verlaagd en 42 procent denkt dat dit niet zal gebeuren.

In andere landen van Europa heeft het pensioenstelsel fundamenteel andere karaktertrekken, bijvoorbeeld in de financiering, het uitkeringsniveau of in de pensioendatum. Het pensioenstelsel in Nederland verschilt ook fundamenteel van dat in de grote EU-lidstaten Duitsland, Frankrijk en Italië, waar het lot van pensioenen veel sterker afhankelijk is van de bevolkingssamenstelling dan in Nederland. In ons land worden aanvullende pensioenen gefinancierd via het kapitaaldeckingsstelsel en de overheid bouwt via een AOW-fonds een buffer om de groei aan AOW-uitgaven enigszins te dempen. De Nederlandse burger blijkt dan ook in vergelijking met soortgelijke peilingen in andere Europese landen relatief optimistisch te zijn ten aanzien van de houdbaarheid van de AOW (zie tabel 1).

De antwoorden rond de forse verlaging van de AOW-uitkering houden verband met de antwoorden op de AOW-crisis, hoewel dit niet noodzakelijk voor de hand ligt. Immers een AOW-crisis kan tot uiting komen in het niveau van de uitkering maar ook in het niveau van de pensioenpremies. Van degenen die een AOW-crisis verwachten denkt tweederde dat als gevolg hiervan de uitkeringen zullen worden verlaagd. Blijkbaar verwacht nog een aanzienlijk deel van de burgers dat de pijn die een AOW-crisis veroorzaakt niet geheel tot uitdrukking zal komen in een verlaging van de uitkering maar ook zal doorwerken in pensioenpremies en belastingtarieven.

Spanning tussen generaties

Achter de gemiddelde mening van 'de Nederlander' gaat veel spanning tussen de generaties schuil. Die spanning wordt goed duidelijk wanneer we de verwachtingen over een AOW-crisis en -hervorming *per leeftijdscategorie* onder de loep nemen.

De figuren 2 en 3 laten zien dat de verschillende leeftijdsgroepen diametraal tegenover elkaar staan. De jongere generaties van dit moment hebben weinig vertrouwen in het AOW-stelsel zoals het nu functioneert. Veel jongeren verwachten dat de AOW-uitkering ook de komende tien jaar zal worden verlaagd. De oudere generaties van nu vertrouwen er daarentegen in hoge mate op dat zich geen AOW-crisis voor zal doen. Zij gaan er ook vanuit dat het uitkeringsniveau zal blijven gehandhaafd. Waar het vertrouwen of wantrouwen op is gebaseerd, is moeilijk te achterhalen. De bovenstaande uitkomsten zijn opmerkelijk omdat uit experimenteel economisch onderzoek jong en oud toch naar voren komen als solidair. Feit blijft wel dat de opgemerkte spanning in het 'sociale contract tussen generaties' van uiterst groot belang is omdat vertrouwen welhaast de basis is voor het voortbestaan van de AOW en vele sociale zekerheidsarrangementen.

Hoe wil men de vergrijzingsdruk ondervangen?

In het licht van de dreigende contractbreuk tussen generaties is het van groot belang om geloofwaardig beleid te voeren zodat het vertrouwen van burgers in de welvaartsstaat in stand blijft en de profetieën van de respondenten niet de kans krijgen om te onttaarden in een 'self-fulfilling prophecy'. Het kabinet Balkenende heeft reeds forse ingrepen en hervormingsplannen op het terrein van de sociale zekerheid kenbaar gemaakt. Het is echter de vraag of de kiezers de oplossing in dezelfde richting zoeken. Uit onderzoek blijkt dat zowel in 1990 als in 2002 de uitweg voor het opvangen van de groeiende AOW-druk eerst werd gezocht bij het verhogen van belastingen of sociale premies (zie tabel 2). De beleidsvoorkeuren van kiezers zijn in die periode echter wel veranderd. De meest opvallende wijziging is dat de steun voor belasting- en premieverhogingen sterk is afgekalfd en dat er een groeiend besef is van de noodzaak om de last via langer doorwerken te realiseren. Met andere woorden, de vergrijzingsdruk wordt gespreid

Tabel 1. Verwachtingen ten aanzien van een AOW-crisis en hervormingen

Verwachting AOW-crisis de komende 10-15 jaar	Nederland	Frankrijk	Duitsland	Italië
Ja	48	82	81	72
Weet niet	17	14	6	7
Verwachting verlaging AOW-uitkering de komende 10 jaar				
Ja	46	73	75	75
Weet niet	12	19	6	16

Bron: NIDI (2003) en Boeri *et al.* (2001).

Tabel 2. Beleidsalternatieven om AOW betaalbaar te houden (eerste keuze)

Beleidsalternatieven	1990	2002
1. Verhogen van de inkomstenbelasting of sociale premies	54	38
2. Afschaffen van regelingen voor vervroegde uittrekking	23	35
3. Verhogen van de pensioenleeftijd	12	17
4. Verlagen van de AOW-uitkering	4	5
5. AOW-uitkering positief afhankelijk maken van het aantal kinderen dat men heeft	4	4
6. Kinderen verplichten om hun bejaarde ouders financieel te ondersteunen	2	1

Bron: NIDI.

door premies beperkt te verhogen en de rechten van oudere werknemers aan te passen. Het langer doorwerken kan in eerste instantie worden bereikt door de VUT en prepensioenregelingen af te schaffen en in tweede instantie door de pensioenleeftijd te verhogen. Deze laatste optie komt de laatste tijd steeds nadrukkelijker in beeld omdat er van verschillende kanten voor wordt gepleit om de pensioengerechtigde leeftijd te verhogen van 65 naar 67 jaar. Steeds meer mensen zien dit voorstel als een oplossing om de AOW betaalbaar te houden. Het is voorts opvallend dat wanneer we de uitkomsten uitsplitsen naar leeftijd, 65-plussers sterk pleiten voor het verhogen van de pensioengerechtigde leeftijd en het afschaffen van VUT-regelingen. Enig eigenbelang zal hier niet vreemd aan zijn. Het verhogen van de inkomstenbelasting of sociale premies vindt bij het jongere deel van de Nederlandse bevolking meer steun.

Ed Nijpels, voorzitter Taskforce 'Ouderen en Arbeid'.

Tabel 3. Maatregelen om het arbeidsaanbod te vergroten in vergrijzend Nederland

Beleidsvoorstellen <i>MEEST AANTREKKELIJK</i>	Leeftijdsgroepen			
	30-44	45-64	65+	Totaal
Verhoging van de pensioenleeftijd	23	13	28	21
Stimuleren dat deeltijdwerkers voltijds gaan werken	19	26	21	21
Verlenging van de werkweek met 4 uur	15	23	35	21
Meer vrouwen laten werken	31	28	9	26
Paren stimuleren om meer kinderen te krijgen	5	3	3	4
Aantrekken van werknemers uit het buitenland	7	7	4	6
Totaal	100	100	100	100

Beleidsvoorstellen <i>MINST AANTREKKELIJK</i>	Leeftijdsgroepen			
	30-44	45-64	65+	Totaal
Verhoging van de pensioenleeftijd	12	23	14	16
Stimuleren dat deeltijdwerkers voltijds gaan werken	6	5	4	6
Verlenging van de werkweek met 4 uur	12	10	7	10
Meer vrouwen laten werken	4	4	7	4
Paren stimuleren om meer kinderen te krijgen	39	23	36	37
Aantrekken van werknemers uit het buitenland	27	34	31	26
Totaal	100	100	100	100

Bron: NIDI.

Wat aantal inwoners betreft staat China nog steeds bovenaan met 1,3 miljard, gevolgd door India met 1,1 miljard. Derde is de VS met 292 miljoen. In 2050 zal naar verwachting India met 1,6 miljard China met 1,4 miljard voorbij zijn gestreefd. De VS (422 miljoen) blijft op de vierde plaats staan. Nu wonen er 4,5 miljard mensen in de 20 landen met het hoogste aantal inwoners, over 50 jaar zijn dat er naar verwachting 6,4 miljard. Behalve Rusland en Turkije is Europa in 2050 uit de top-20 verdwenen. Het aantal Afrikaanse landen in de top-20 is verdubbeld van drie naar zes.

	2003	x milj.	2050	x milj.
1	China	1.289	India	1.628
2	India	1.069	China	1.394
3	VS	292	VS	422
4	Indonesië	220	Pakistan	349
5	Brazilië	176	Indonesië	316
6	Pakistan	149	Nigeria	307
7	Bangladesh	147	Bangladesh	255
8	Rusland	146	Brazilië	221
9	Nigeria	134	D. Rep. Congo	181
10	Japan	128	Ethiopië	173
11	Mexico	105	Mexico	153
12	Duitsland	83	Filippijnen	133
13	Filippijnen	82	Egypte	127
14	Vietnam	81	Rusland	119
15	Egypte	72	Vietnam	117
16	Turkije	71	Japan	101
17	Ethiopië	71	Turkije	98
18	Iran	67	Iran	96
19	Thailand	63	Soedan	84
20	Frankrijk	60	Oeganda	82
Totaal		4.505		6.356

(Population Reference Bureau).

ook weinig controversieel in die zin dat velen er tegen zijn gekant en er maar heel weinig voorstanders zijn.

Een vaste pensioenleeftijd

Anders dan een verhoging van de pensioenleeftijd is het de vraag of het verplicht stoppen met werken bij het bereiken van de 65 jaar niet kan worden afgeschaft. Werknemers die ook na hun 65ste jaar willen blijven werken worden zo beschermd tegen ontslag wanneer ze 65 jaar worden. Ondanks het feit dat ouderen in dat geval niet worden verplicht om na hun 65ste door te werken is er voor het loslaten van de verplichte pensioenleeftijd in Nederland geen meerderheid te vinden: 57 procent vindt dat deze moet worden gehandhaafd, 30 procent dat hij moet worden afgeschaft en 13 procent heeft geen mening, zo blijkt uit de resultaten van de NIDI-pensioensurvey van juni 2003. Alleen bij mensen met een universitaire opleiding houdt het aantal voor- en tegenstanders elkaar met ruim 40 procent in evenwicht.

Tot slot

Het antwoord op de macro-economische gevolgen van vergrijzing voor pensioen en arbeidsmarkt wordt dus vooral gezocht in een combinatie van arbeidsmarktmaatregelen (langer doorwerken, afschaffing VUT, hogere participatie) en kapitaalmarktmaatregelen (meer sparen, hogere premies). Opvallend is dat een demografische politiek - bijvoorbeeld het stimuleren van een hoger kindertal of het aantrekken van immigranten - op weinig steun kan rekenen. De resultaten roepen een gemengd beeld op waar het gaat om het langer gaan werken van ouderen. In de afgelopen tien jaar is het inzicht dat een verlenging van de arbeidsloopbaan op de lange duur wel eens onvermijdelijk kan zijn duidelijk toegenomen. Toch blijft langer werken een van de meest controversieele onderwerpen. In Frankrijk en Italië is men al de straat opgegaan voor het behoud van verworven rechten. In Nederland hebben kabinet en sociale partners de moeilijke keuzes rond pensioen en prepensioen vooralsnog uitgesteld. Het komend voorjaar zal duidelijk worden of het kabinet haar fiere voornemens ter versoering van uitredingsmogelijkheden werkelijk zal doorzetten.

LITERATUUR:

- Boeri, T., A. Börsch-Supan en G. Tabellini (2001), Would you like to shrink the welfare state? A survey of European citizens. *Economic Policy*, pp. 9-50.
- Carey, D. (2003), *Coping with population ageing in the Netherlands*. Working Paper no. 325, OECD, Parijs.
- Dalen, H.P. van en K. Henkens (2003) *De verborgen waarde van de oudere werknemer*. Rapport voor de Taskforce 'Ouderen en Arbeid', Den Haag. Zie: <http://www.nidi.nl/research/prj50001.html>
- Dalen, H.P. van en K. Henkens, (2003), De dubbele moraal rond langer werken. *Economisch Statistische Berichten*, pp. 514-516.

Dr. H.P. van Dalen, NIDI EN ERASMUS UNIVERSITEIT ROTTERDAM EN Dr. C.J.I.M. Henkens, NIDI

Investeren in jongeren is investeren in de toekomst

ANNEKE WENSING

Onlangs werd het wereldbevolkingsrapport 2003 'Investeren in de gezondheid en rechten van adolescenten' van het Bevolkingsfonds van de Verenigde Naties (UNFPA) aangeboden aan Minister van Ardenne voor ontwikkelingssamenwerking. Meer dan één miljard adolescenten staan op het punt om volwassen te worden. In een snel veranderende wereld wordt deze groep jongeren met nieuwe uitdagingen en risico's geconfronteerd, waarin voor velen armoede, HIV/AIDS, minimale scholing, trouwen en kinderen krijgen op jonge leeftijd de dagelijkse realiteit zijn. Investeren in jongeren is noodzakelijk om hen kennis en mogelijkheden te verschaffen en een actieve deelname aan de maatschappij te stimuleren. Investeren in jongeren is van onschatbare waarde voor hun eigen toekomst en de toekomst van de gemeenschap waarin ze leven.

Bijna de helft van alle mensen is jonger dan 25 jaar; 1,2 miljard van hen zijn adolescenten tussen de 10 en 19 jaar oud. Bijna 90 procent van die jongeren woont in een ontwikkelingsland en één op de vier leeft in extreme armoede. Ruim 150 miljoen jongeren tussen de 15 en 24 jaar kunnen niet lezen of schrijven.

De huidige jongeren groeien op in een snel veranderende wereld. Dit is het gevolg van de globalisering van de handel, investeringen en economische betrekkingen en de ontwikkeling van de massacommunicatiemedia. Dit leidt tot een verandering in de aard van het werk dat moet worden verricht waardoor een beroep wordt gedaan op andere vaardigheden en capaciteiten dan voorheen. Daarbij komen nog de veranderingen die ontstaan door urbanisatie en migratie, door de invloed van epidemieën, vooral HIV/AIDS, en door veranderende familiestructuren, conflicten, oorlogen en sociale ontwrichting.

Stad en platteland

Voor de Derde Wereld verstedelijkt snel. Op het platteland veranderen kleine plaatsen in steden en grote steden worden steeds groter. De migratie van het platteland naar de stad is in de ontwikkelingslanden omvangrijk vanwege onder meer de economische situatie op het platteland, waar te weinig in de ontwikkeling wordt geïnvesteerd. Jonge mensen trekken samen met hun familie of alleen naar de stad op zoek naar werk of opleidingsmogelijkheden. De stad biedt kansen maar is tegelijkertijd een bron van allerlei risico's. Voor veel jongeren maakt de zekerheid van tradities op het platteland plaats voor een complex stadsleven. Migratie, nieuwe waarden en opvattingen, armoede, het uiteenvallen van families en HIV/AIDS hebben ervoor gezorgd dat een groot deel van deze jongeren niet meer op de familie kan terugvallen en daardoor meer een beroep moet doen op de ouders, als ze die tenminste nog hebben.

Het verschil tussen stad en platteland is groot. In Ethiopië woont op het platteland 60 procent van de jongeren bij beide ouders thuis, in de stad is

Kasjmir, India. Foto: Marcel Minnée

dat voor meisjes en jongens respectievelijk 41 en 47 procent.

HIV/AIDS

De HIV/AIDS-epidemie vormt een steeds groter wordend probleem, vooral onder jongeren (zie figuur 1). Tot dusverre heeft de epidemie ten minste 13 miljoen kinderen onder de 15 jaar wees gemaakt. Dat aantal zal naar verwachting in 2010 zijn verdubbeld. In tien landen in Afrika ten zuiden van de Sahara heeft meer dan 15 procent van de kinderen onder de 15 jaar geen ouders meer en ook in Nicaragua bijvoorbeeld is dat 13 procent. Iedere 14 seconden raakt een jongere met HIV geïnfecteerd; de meeste van hen zijn meisjes. Wereldwijd nemen jongeren de helft van alle nieuwe HIV/AIDS-infecties voor hun rekening. Vaak zijn jongeren niet in staat om zichzelf tegen infectie te beschermen. Het bespreken van seksueel gedrag is in veel landen taboe, waardoor grote aantallen jongeren niet beschikken over de informatie of vaardigheden

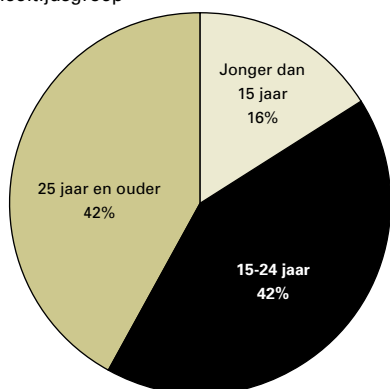

Ralph Bronsema (rechts op de foto) begeleidt straatkinderen in Goiânia, Brazilië.

demodata

In 2002 maakten 1.567 inwoners van Nederland een einde aan hun leven. Dat is gemiddeld meer dan vier per dag. Het aantal zelfdodingen is echter niet gelijkmatig over het jaar verspreid. Vooral in januari en ook in de lentemaanden maken relatief meer mensen een eind aan hun leven dan in andere maanden. In de herfstmaanden zijn het er juist minder. November scoort het laagst met 15 procent minder zelfdodingen dan in januari. In januari is een duidelijk patroon zichtbaar: de meeste zelfdodingen (gemiddeld vijf per dag) in de eerste week, daarna een geleidelijke daling. In de vierde week is het aantal zelfdodingen bijna 20 procent lager dan in de eerste week. Over het hele jaar gerekend scoort van de dagen van de week de maandag het hoogst met gemiddeld bijna vijf zelfdodingen. Dit aantal neemt vervolgens af tot 3,5 op zaterdag. Op zondag ligt het aantal zelfdodingen nog iets onder het (periode)gemiddelde van 4,2 per dag (CBS).

Figuur 1. Nieuwe HIV-infecties in 2002 naar leeftijdsgroep

om seks te weigeren of te onderhandelen over veiliger seksueel gedrag. Adolescente meisjes lopen extra risico bij onveilige seks. Biologisch gezien lopen vrouwen twee tot vier keer zoveel risico op infectie dan mannen, waarbij jonge vrouwen kwetsbaarder zijn omdat hun seksuele organen nog in ontwikkeling zijn.

Jongeren die één of beide ouders hebben verloren aan HIV/AIDS blijken zelf een verhoogd risico op infectie te lopen. Na het lijden en de emotionele schade veroorzaakt door het verlies van hun ouders, wacht velen discriminatie en stigmatisering. Ze kunnen slachtoffer worden van exploitatie waaronder fysiek en seksueel misbruik. Sommigen zoeken hun heil in commerciële seks en in criminaliteit om te overleven.

HIV/AIDS heeft als gevolg dat mensen door ziekte niet kunnen werken, vroegtijdig overlijden en dat kinderen opgroeien zonder ouders, waardoor hun mogelijkheden ernstig afnemen. Bovendien moeten de zieken worden verzorgd, waardoor nog meer mensen uit het arbeidsproces of van school worden teruggetrokken. Door hoge sterfte onder leraren kunnen kinderen vaak niet naar school. Dit alles zorgt voor een stijging van de armoede en een achteruitgang in ontwikkeling.

De straat of de strijd

Het verlies van één of beide ouders verandert het leven van de betrokken kinderen ingrijpend. Veel van hen nemen de zorg voor jongere kinderen op zich of ze belanden op straat. Globale schattingen wat betreft het aantal straatkinderen lopen uiteen van 100 miljoen tot 250 miljoen, waarvan de helft in Latijns Amerika. Dit aantal neemt snel toe en straatkinderen zijn gemiddeld steeds jonger. In de Filippijnen bijvoorbeeld leefden in 1991 220.859 kinderen op straat, in 1999 was hun aantal gegroeid tot 1,5 miljoen. Veel van deze kinderen zijn ondervoed, ziek en verslaafd aan drugs. Daarbij lopen deze kinderen een groot risico om seksueel misbruikt te worden en geïnfecteerd te raken met HIV/AIDS.

Naar schatting 238 miljoen jongeren, bijna een

op de vier, moeten zien rond te komen van minder dan een dollar per dag. Van hen leven de meesten in Zuid-Azië (106 miljoen), gevolgd door Afrika ten zuiden van de Sahara (60 miljoen), Oost-Azië en de Pacific (51 miljoen) en Latijns Amerika en het Caraïbisch Gebied (15 miljoen). Ongeveer 462 miljoen moeten het doen met minder dan twee dollar per dag.

Recente politieke en etnische conflicten hebben een vreselijke tol geëist van jongeren en hun kwetsbaarheid op het gebied van seksuele exploitatie en aanverwante risico's verergerd. In de jaren negentig kwamen bijna twee miljoen kinderen om in conflictsituaties. Zes miljoen raakten ernstig gewond of gehandicapt voor de rest van hun leven. In 2000 vochten naar schatting 300.000 kinderen als kindsoldaat in 30 conflicten. Iedere dag vluchten 5.000 kinderen. Eén op de 230 mensen is een kind of een jongere die als gevolg van een gewapend conflict van huis is verdreven. Na meer dan twee decennia oorlog in Afghanistan leven honderdduizenden adolescenten als vluchteling in Pakistan. Vanwege armoede en gebrek aan onderwijsfaciliteiten werken zij onder meer in de tapijtindustrie, als huisbediende en zelfs als drugshandelaar.

Scholing en werk

Veel jonge mensen genieten een of andere vorm van onderwijs. In een groot deel van de ontwikkelingslanden komt meer dan de helft echter niet verder dan basisonderwijs. In totaal 115 miljoen kinderen, waarvan 57 procent meisjes, gaan helemaal niet naar school. In de leeftijdsgroep van 15-24 jaar kunnen 57 miljoen jongens en 96 miljoen meisjes niet lezen en schrijven. Het aantal kinderen dat niet naar school gaat, neemt toe in perioden van oorlog, sociale crisis en bij natuurrampen. Gemiddeld hebben meisjes van 18 jaar 4,4 jaar minder onderwijs genoten dan jongens van die leeftijd. Meisjes die kinderen krijgen of trouwen worden vaak van school gehaald, hetgeen betekent dat veel meisjes die wel op school zitten nog geen kinderen hebben en nog niet getrouwd

zijn. Langer op school blijven is natuurlijk enorm belangrijk voor economische ontwikkeling. Verder nemen de gezondheidsrisico's af doordat meisjes die op school blijven later trouwen en op latere leeftijd kinderen krijgen. Meisjes op school houden is daarom een belangrijke doelstelling.

Er worden resultaten geboekt. UNESCO is druk doende om het grote verschil tussen jongens en meisjes wat onderwijsniveau betreft te verkleinen. Doelstelling is om vóór 2015 de ongelijkheid tussen jongens en meisjes wat betreft de toegang tot het basisonderwijs uit de weg te ruimen. Zo'n 90 landen liggen wat dat doel betreft op schema. Verder verwerven vrouwen in alle regio's van de wereld in hoger tempo dan mannen toegang tot onderwijs, maar dat is ook logisch als de achterstand groter is.

Veel kinderen werken. Oost-Afrika scoort daarbij het hoogst. Daar was in 2000 meer dan een derde van de 10-14 jarigen en rond tweederde van de 15-19-jarigen economisch actief (zie de tabel). In 2000 werkten wereldwijd naar schatting 352 miljoen kinderen tussen de 5 en 17 jaar: 127,3 miljoen in Azië, 48 miljoen in Afrika ten zuiden van de Sahara en 17,4 miljoen in Latijns Amerika en het Caraïbisch gebied. Van hen werkten 246 miljoen illegaal en bijna 171 miljoen onder gevaarlijke omstandigheden. Ongeveer 186 miljoen van die kinderen waren nog geen 15 – dit ondanks wetten die kinderarbeid verbieden. Van de economisch actieve kinderen en adolescenten werkt de helft fulltime en combineert de helft werk met school.

Jonge moeders

De door de VN onderschreven seksuele en reproductieve rechten van jongeren en vooral van jonge meisjes worden wereldwijd op grote schaal niet erkend. Dat betekent onder meer dat veel jongeren niet vrij en verantwoord kunnen beslissen óf, hoeveel en wanneer zij kinderen wensen. Kinderhuwelijken, seksueel geweld en dwang, handel in meisjes en jonge vrouwen en vrouwenbesnijdenis zijn aan de orde van de dag. Ook jongeren hebben recht op fysiek, mentaal en sociaal welzijn op het gebied van seksualiteit en reproductie. Om verantwoordelijk en veilig seksueel gedrag te bevorderen moeten jongeren toegang krijgen tot correcte informatie en zorg op het terrein van de seksuele en reproductieve gezondheid, aangepast aan leeftijd, mogelijkheden en omstandigheden. Alleen dan kunnen tienerzwangerschappen worden voorkomen en kan de HIV/AIDS-epidemie worden afgeremd.

Veel meisjes trouwen vroeg en krijgen jong kinderen (zie figuur 2). Hoewel in grote delen van de wereld de huwelijksleeftijd naar boven opschuift, zullen nog steeds 82 miljoen meisjes tussen 10 en 17 jaar in ontwikkelingslanden getrouwd zijn voor hun 18de verjaardag. Ieder jaar krijgen zo'n 14 miljoen meisjes tussen 15 en 19 jaar een kind. Jong trouwen en kinderen krijgen bedreigt de gezondheid en de ontwikkeling van vrouwen. Complicaties bij zwangerschap en bevalling behoren bij de 15-19 jarigen tot de voornaamste doodsoorzaken, waarbij onveilige abortus een grote rol speelt. Deze risico's zijn nog eens aanmerkelijk groter voor meisjes onder de 15 jaar. Bevallingen

Percentage werkende kinderen naar leeftijd, geslacht en regio, 2000

Regio	Meisjes		Jongens	
	10-14	15-19	10-14	15-19
Oost-Afrika	35	62	38	66
Midden-Afrika	26	53	29	60
Noord-Afrika	6	21	11	41
Zuidelijk Afrika	2	35	3	40
West-Afrika	21	44	31	60
Caraïbisch Gebied	7	23	13	39
Centraal Amerika	4	30	9	54
Zuid-Amerika	7	34	11	55
Noord-Amerika	0	38	0	41
Oost-Azië	0	49	7	51
Zuid-Oost-Azië	9	43	10	47
Zuid-Centraal Azië	13	35	14	52
West-Azië	4	25	5	41
Australië/Nieuw Zeeland	0	52	0	53
Europa totaal	0	25	0	30
West-Europa	0	23	0	27
Zuid-Europa	0	23	0	29
Noord-Europa	0	41	0	44
Oost-Europa	0	23	0	27
Melanesië	13	49	17	59

Bron: ILO.

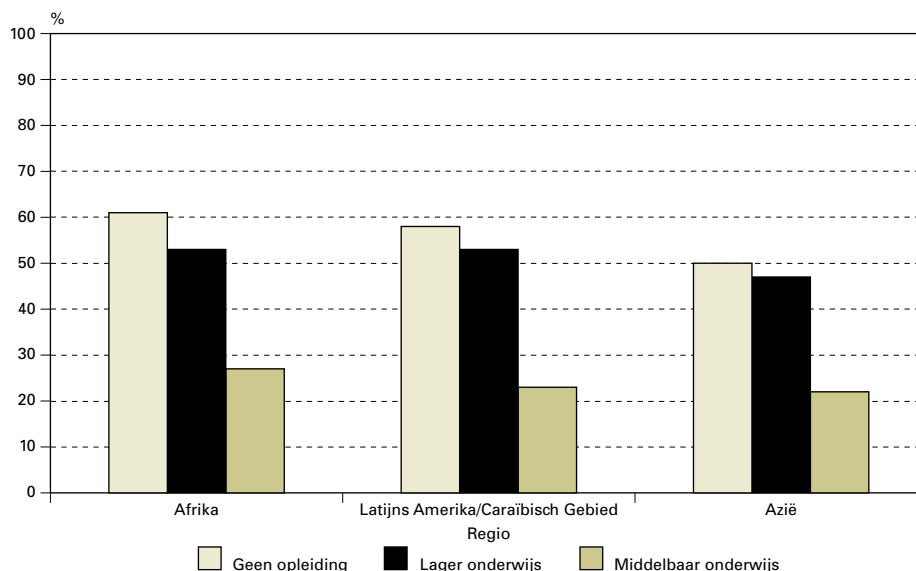
waarbij de geboorte niet goed of niet op tijd tot stand komt, zijn vooral gemeengoed onder jonge, fysiek onvolgroeide vrouwen die voor de eerste keer bevallen. Onderzoek in Ethiopië wijst uit dat bijna de helft van de moedersterfte het gevolg is van moeilijke bevallingen. Kinderen van moeders die bij de geboorte overlijden, lopen zelf ook een verhoogde kans om vroegtijdig te sterven. Deze gezondheidsrisico's voor moeder en kind en het feit dat tienermoeders vaak van school worden gehaald, zet een rem op economische vooruitgang en houdt armoede in stand.

Het is voor getrouwde adolescente meisjes vaak moeilijk om te onderhandelen over het gebruik van anticonceptie. Van alle getrouwde vrouwen tussen 15 en 19 jaar in de ontwikkelingslanden gebruikt 83 procent geen (moderne) voorbehoedmiddelen waardoor ze het risico lopen op een

Verreweg de meeste volwassenen in Nederland hebben een vaste relatie. Van de 30-plussers heeft ruim 80 procent een vaste partner. Onder jongeren ligt het percentage wat lager, vooral bij jongens. Van de 18-24-jarige jongens heeft 45 procent een vaste relatie, tegen 60 procent van de meisjes van die leeftijd. Dit verschil wordt vooral veroorzaakt doordat meisjes over het algemeen een relatie aangaan met een iets oudere jongen (CBS).

Figuur 2. Percentage vrouwen die op hun 20ste een kind kregen, naar opleidingsniveau en regio

CHOICE, voor jongeren en seksualiteit (tot voor kort de Raad Jongeren en Bevolking (RJB)) bestaat uit een wisselende groep van zo'n 15 Nederlandse jongeren, die opkomen voor de seksuele en reproductieve rechten en gezondheid van jongeren en actieve jongerenparticipatie op dit gebied stimuleren. Sinds haar oprichting door de World Population Foundation, in 1997, hebben afgevaardigden zitting genomen in de officiële Nederlandse regeringsdelegaties bij verschillende internationale conferenties over bevolking en ontwikkeling, vrouwen en HIV/AIDS en heeft de RJB deelgenomen aan World Youth Forums in Portugal en Senegal. Tijdens deze conferenties hebben zij gepleit voor een open en eerlijke benadering van seksualiteit van jongeren. CHOICE gebruikt haar expertise op het gebied van seksuele en reproductieve rechten, jongerenparticipatie en beleidsbeïnvloeding in workshops en bewustwordingsactiviteiten. Momenteel is CHOICE bezig met het opzetten van een Europees Jongeren Netwerk op het gebied van seksuele en reproductieve rechten van jongeren om de Europese jongerenstem te verzekeren op nationale, Europese en internationale fora.

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en beoogt de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken te bevorderen. Inlichtingen over toezending van kopij kunnen worden ingewonnen bij de redactie

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding is toegestaan. Toezending van bewijs-exemplaren wordt op prijs gesteld.

Het NIDI is een instituut van de KNAW dat zich bezighoudt met onderzoek naar ontwikkelingen in de omvang en samenstelling van de bevolking

vroegtijdige zwangerschap of geïnfecteerd te worden met een seksueel overdraagbare aandoening (SOA), waaronder HIV/AIDS.

Tot slot: investeringen

Momenteel groeien 1,2 miljard jongeren op. Door te investeren in onderwijs en gezondheid van deze jongeren en in hun welzijn in het algemeen zal hun positie worden verbeterd zodat ze verantwoorde en gezonde keuzes kunnen maken. Om dat te bereiken dienen jongeren toegang te krijgen tot de noodzakelijke informatie en middelen. Investeren in het welzijn van 's werelds meest omvangrijke generatie jongeren zal ten goede komen aan vele toekomstige generaties. Investeren in jongeren betekent jongeren betrekken bij de kwestie: praat niet óver jongeren, maar mét jongeren. Pas dan zal er een positieve verandering kunnen plaatsvinden.

Investeren in onderwijs en gezondheid behoren tot de meest effectieve uitgaven van ontwikkelingssamenwerking. Zo zorgt het uitstellen van tienerzwangerschappen ervoor dat de moeder langer kan werken en belasting kan betalen. Meisjes werken vaak niet meer (of minder) vanaf het moment dat ze hun eerste kind krijgen. Later kinderen krijgen houdt meisjes dus langer actief op de arbeidsmarkt. Bovendien gaan deze meisjes vaak langer naar school wat hun mogelijkheden verbetert en waardoor ze vaak besluiten om nog wat langer te werken voordat ze kinderen krijgen. Bovendien hebben moeders die op latere leeftijd een kind krijgen minder financiële steun voor hun kind en gezondheidszorg nodig. De opbrengst van preventie van HIV/AIDS onder jongeren is nog hoger. De kosten van belemmerde ontwikkeling en de kosten van behandeling en zorg worden vermeden, de gezondheidszorg raakt minder overbelast, het verlies aan landbouwopbrengsten is verleden tijd en de training die nodig is om het wegvallen van personeel te compenseren is niet meer nodig.

De rode draad in het leven van veel jongeren is de hoop op een betere toekomst. De zogenaamde Millennium Development Goals (MDG's) van de Verenigde Naties hebben tot doel om die toekomst dichterbij te brengen. De MDG's zijn in 2000 door alle 191 VN-lidsta-

ten ondertekend. De doelstellingen houden onder andere in het terugdringen van extreme armoede, het creëren van gelijkheid tussen mannen en vrouwen, het verminderen van moeder- en kindsterfte en het vertragen van de verspreiding van HIV/AIDS. Deze doelstellingen moeten in 2015 zijn gerealiseerd.

De demografische jongerengolf opent ook een scala aan mogelijkheden. Voor een grote groep landen waar het aantal geboorten in de laatste twee decennia sterk is gedaald zal het aandeel van de werkende bevolking (15 tot 60 jaar) in de komende paar decennia relatief toenemen vergeleken met jongere en oudere afhankelijke groepen. Met de juiste investeringen, beleid en beheer kunnen landen van deze ontwikkeling profiteren bij het tot stand brengen van economische en sociale transformatie. Deze eenmalige mogelijkheid zal zich veel later voordoen in landen waar het aantal geboorten hoog blijft, tenzij nu cruciale investeringen worden gedaan. Deze investeringen zijn erop gericht om mensen de mogelijkheid te geven om hun eigen en verantwoordelijke keuzes te maken op het gebied van voortplanting, door informatie, voorzieningen en gezondheidszorg te verschaffen.

Jaarlijks publiceert het Bevolkingsfonds van de Verenigde Naties, de UNFPA, de zogenaamde *State of World Population*. Het bevolkingsrapport was in 2003 getiteld 'Making 1 billion count. Investing in adolescents' health and rights'. De volledige tekst van het rapport is te vinden op de website van UNFPA: www.unfpa.org. Ook de rapporten van voorgaande jaren staan op het web, te beginnen met dat van 1996. De World Population Foundation (WPF) in Nederland spant zich al jaren in om hier aan het rapport bekendheid te geven.

Drs. A. Wensing, CHOICE, VOOR JONGEREN EN SEKSUALITEIT, WORLD POPULATION FOUNDATION (WPF)

colofon

Demos	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry Bronsema, eindredacteur dr. Harry van Dalen ir. Hanna van Solinge dr. Ernst Spaan
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	http://www.nidi.nl/public/demos/
Abonnementen	gratis
Basisontwerp	Harmine Louwé
Druk	Drukkerij Repko, Voorburg

Goiânia, Brazilië. Foto: Ralph Bronsema

